فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۶، صص ۲۵ - ۱

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۰۷۰۲۰۱

واکنش جهان غرب به تحولات ژئوپلیتیک شیعه و راهکارهای مقابله با آن

عباس کشاورز شکری [۱]
دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول)
زهرا فهیمی [۲]
کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۵ **تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۳**

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

چکیده

هدف از این پژوهش فهم رابطه بین تحولات ژئوپلیتیکی شیعه در اثر پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تقابل غرب با آن و همچنین بررسی برخی از تهدیدات غرب بر ضد شیعه و ارائهٔ راهکارهای مقابله با آن است که به شیوه توصیفی- تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. سؤال‌های اصلی این پژوهش این است که علل تقابل غرب با تشیع چیست؟ غربی‌ها برای مقابله با شیعیان از چه نوع تهدیداتی استفاده می‌کنند و چه راهکارهایی برای مقابله با این تهدیدات وجود دارد؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که انقلاب اسلامی ایران بسیاری از مناسبات سیاسی را در منطقه و جهان دچار تغییر و تحول نمود و با گسترش بیداری اسلامی، منافع حکام دیکتاتور منطقه و جریان صهیونیستی غرب را با خطر جدی روبه‌رو نمود. نظریه‌پردازان غربی با مطالعه دربارهٔ شیعه و پی بردن به مفاهیم انقلابی شیعه و تضادهای فرهنگی عمیق آن با تفکرات غربی مانند، اندیشه خدامحوری شیعه در برابر اومانیسم غرب، طرح اندیشه امت‌سازی و وحدت جهان اسلام در مقابل برنامه‌های تفرقه‌افکنانه غربی‌ها و اندیشه نظام واحد جهانی در برابر جهانی شدن غربی، شروع به مخالفت و دشمنی با تشیع نمودند. آنها برای مقابله با تشیع از طرح‌های مختلف مانند ایران‌هراسی، شیعه هراسی، تلاش برای انزوای ایران در محافل بین‌المللی، تحریک مخالفان داخلی ایران برای تغییر نظام جمهوری اسلامی، حمله نظامی به کشورهای افغانستان و عراق، طرح خاورمیانه بزرگ، تجهیز نظامی حکومت‌های مرتجع منطقه و حمایت از گروه‌های تکفیری در سوریه و عراق استفاده کردند. در بخش پایانی مقاله راهکارهایی برای مقابله با این تهدیدات ارائه شده که از آن جمله، معرفی اسلام واقعی به مردم جهان، معرفی غرب و ریشه‌های اومانیستی آن، تأکید بر حقوق بشر اسلامی، تلاش برای ایجاد وحدت در میان مسلمانان، استفاده ار رسانه‌های مختلف و توسعهٔ زیرساخت‌های جامعه به منظور معرفی جامعه نمونه شیعه است.

واژه‌های کلیدی: ژئوپلیتیک شیعه، انقلاب اسلامی، خدا محوری، اومانیسم، نظام جهانی.

1. keshavarz@shahed.ac.ir
2. fahimi87z@gmail.com

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

مقدمه

ژئوپلیتیک مفهومی است که از تلفیق سیاست با جغرافیا به دست می‌آید. موقعیت‌های جغرافیایی ویژه که مختص مناطق مشخصی از جهان است، امتیازاتی را برای ساکنان آن مناطق به وجود می‌آورد که در صورت پیوند با عوامل فرهنگی، سیاسی و اقتصادی می‌تواند به عامل مهم قدرت تبدیل شود. از گذشته‌های دور مناطق آسیای میانه و اطراف خلیج‌فارس به عنوان مناطق استراتژیک شناخته شده و باعث توجه و نفوذ قدرت‌های غربی به این مناطق شده است، اما عاملی که بیش از این باعث اهمیت ژئوپلیتیکی این مناطق شده است، وجود جمعیت قابل توجهی از شیعیان است که بیشتر آنها در مناطق نفت‌خیز با موقعیت‌های مهم و استراتژیک زندگی می‌کنند.

پراکندگی شیعه در محیط‌های جغرافیایی استراتژیکی و داشتن پتانسیل‌های قوی مانند ایدئولوژی سیاسی، فرهنگ عاشورا و مهدویت و برنامهٔ نظام جهانی منسجم، آنان را در موقعیت ممتازی قرار داده است؛ اما از آنجا که قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، اغلب این شیعیان در موقعیت انفعالی قرار داشتند، کمتر مورد توجه قدرت‌های جهانی بودند، اما با پیروزی و استمرار انقلاب اسلامی، گسترش روزافزون و پیشرفت‌های قابل توجه آن، این تأثیرگذاری عمیق‌تر شده و واکنش غرب را دربرداشته که همهٔ این تحولات، موقعیت ژئوپلیتیکی شیعه را تحت تأثیر قرار داده و بر اهمیت آن افزود. امروزه شیعیان با داشتن ایدئولوژی منحصر به فرد، در کنار موقعیت‌های جغرافیایی ناب، توانسته‌اند به مرحله‌ای از تحول برسند که حتی دشمنان شیعه نیز به آن معترف هستند.

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران موجب گسترش بیداری اسلامی در منطقه شد و بسیاری از معادلات سیاسی غرب را در منطقه و جهان دگرگون کرد و به دنبال آن حکام دیکتاتور منطقه وجریان صهیونیستی غرب که منافع خود را در خطر جدی می‌دیدند، به دشمنی و مخالفت با شیعیان و به ویژه نظام جمهوری اسلامی ایران پرداختند. اندیشمندان غربی نیز اقدام به مطالعه دربارهٔ شیعیان و ایدئولوژی آنها پرداختند و با مفاهیم انقلابی شیعه آشنا شدند و متوجه تضادهای عمیق فکری و فرهنگی میان شیعه و غرب شدند. اندیشه‌های خدامحوری، امت‌سازی، وحدت جهان اسلام و نظام واحد جهانی، جریان صهیونیستی غرب را دچار ترس و هراس نمود و به دنبال آن غربی‌ها به ویژه جریان صهیونیستی غرب با استفاده از طرح‌ها و

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

نقشه‌های گوناگون شروع به مقابله با جهان تشیع کردند. از جمله این طرح‌ها، ایران‌هراسی، اسلام‌هراسی، تلاش برای انزوای شیعه و ایران در محافل بین‌المللی، حمایت و تجهیز نظامی گروه‌های تکفیری و برخی حکام مرتجع منطقه و طرح خاورمیانه بزرگ بود.

با وجود اینکه هر کدام از این طرح‌ها در نهایت با شکست مواجه شدند؛ ولی شیعیان را با چالش‌هایی جدی روبه‌رو کرده که بررسی آنها و ارائهٔ راهکارهایی برای مقابله با این چالش‌ها ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش نیز در جهت تحقق این هدف صورت گرفته است. سؤال‌های اصلی پژوهش این است که علل تقابل و دشمنی غرب با تشیع چیست؟ غربی‌ها برای مقابله با شیعه از چه نوع تهدیداتی استفاده می‌کنند؟ و چه راهکارهایی برای مقابله با این تهدیدات وجود دارد؟ فرضیه مطرح شده این است که پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تحولات ناشی از آن، ژئوپلیتیک شیعه را ارتقاء داده و به دلیل تقابل آن با منافع غرب، تهدیدات دشمنان شیعه را برانگیخته است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

مبانی نظری

بررسی‌های عمیق و منظم تأثیر محیط بر قدرت سیاسی، در قرون جدید، با نام فردریک راتزل آلمانی (۱۹۰٤-۱۸٤٤م.) مقرون است. هرچند راتزل اصطلاح ژئوپلیتیک را به کار نبرد، اما شاگرد وی رودلف کلین[1] سوئدی (۱۹۲۲-۱۸٦٤م.) آن را وارد فرهنگ جغرافیایی سیاسی کرد (شیرودی، ۱۳۸۱: ٤٦). ژئوپلیتیک در ابتدا به معنای «جغرافیای سیاسی[2]» به کار برده شد. اما جغرافیای سیاسی بیشتر به بررسی جغرافیایی یک واحد سیاسی می‌پردازد؛ ولی ژئوپلیتیک علاوه بر شاخص جغرافیایی مانند نزدیکی به آبراه‌های استراتژیک، مراکز تولید انرژی و وسعت سرزمین، شاخص‌های دیگری دارد که موجب اهمیت بیشتر آن می‌شود. از این شاخص‌ها می‌توان به نوع حکومت، جمعیت، ایدئولوژی سیاسی و وضعیت دفاعی اشاره کرد.

از جمله مفاهیم مطرح در موضوع ژئوپلیتیک، مفهوم هارتلند[3] و ریملند[4] است. مفهوم هارتلند اولین بار توسط یک محقق سوئدی به نام سر هارفورد مکیندر مطرح شد. براساس

1. Rudolph Klein
2. Political Geograph
3. Hartland
4. Rimland

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

مقاله «جایگاه ایران در نظریه‌های ژئوپلیتیک»، نوشته احمدی و پارسایی، مکیندر قاره‌های اروپا، آسیا و آفریقا را به عنوان جزیره جهانی می‌شناخت و آن را به همین نام معرفی می‌کرد. جزیره جهانی دو سوم خشکی‌های جهان و هفت هشتم جمعیت دنیا را دربرمی‌گیرد. کلید جزیره جهانی، ناحیه محور یا هارتلند است. وی هارتلند را منطقه وسیعی می‌دانست که از غرب به رودخانه ولگا، از شرق به سیبری غربی، از شمال به اقیانوس منجمد شمالی و از جنوب به ارتفاعات هیمالیا، ارتفاعات ایران و ارتفاعات مغولستان محدود می‌شد. از نظر او هارتلند از سوی هیچ‌یک از قدرت‌های دریایی تهدید نمی‌شود (احمدی و پارسایی، ۱۳۸٤: ۲۸۲). سرانجام، مکیندر در سال ۱۹۱۹م. بیانیهٔ معروف خود را ارائه داد و گفت: «کسی که بر شرق اروپا تسلط یابد، بر هارتلند حاکم خواهد بود و کسی که بر هارتلند حاکم شود، بر جزیرهٔ جهانی حاکم خواهد بود و کسی که بر جزیره جهانی حاکم باشد، بر دنیا مسلط خواهد بود» (همان: ۲۸۳).

اسپایکمن[1] محقق دیگری است که در کتاب جغرافیای صلح[2] به نقد اندیشه‌های مکیندر در مورد هارتلند می‌پردازد. او چارچوب فضایی نظریه مکیندر را می‌پذیرد؛ اما به جای هارتلند، هلال داخلی را که وی آن را اصطلاحاً سرزمین حاشیه یا «ریملند» می‌نامد، واجد اهمیت می‌داند. از نظر اسپایکمن، منطقه ریملند کارکرد اصلی را دارد و منشأ اصلی تولید قدرت محسوب می‌شود. این منطقه در قالب یک فضای جغرافیایی دو وجهی که ترکیب آب و خشکی است، قرار می‌گیرد (همان: ۲۸۵).

اسپایکمن در نظریهٔ خود ایران را در قلمرو ریملند جای می‌دهد. قلمروی که بین منطقه محور یا قلب زمین و آب‌های پیرامون قرار گرفته است و اکثر رقابت‌ها و مخاصمات قدرت‌های دریایی و زمینی در آن به وقوع می‌پیوندد. از نظر تاریخی، ریملند محل ایجاد قدرت‌های کلاسیک قدیم مانند چین، هند، ایران، عثمانی، روم و... بوده است. ایران معاصر در این نظریه از آنجا که جزئی از ریملند است، موضوع رقابت دو قدرت بری و بحری است. ایران به عنوان بخش حساس ریملند، میدان رقابتی برای قدرت‌هاست و بدون تردید هرکس این منطقه را کنترل کند، می‌تواند قدرت جهانی را کنترل کند و بر رقیبان پیروز شود (همانجا).

1. Spikman
2. Geography of peace

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

پیشینه تحقیق

کتاب‌ها و مقاله‌هایی در سال‌های اخیر در زمینهٔ ژئوپلیتیک شیعه منتشر شده که اگرچه به طور مستقیم به بحث ما مربوط نمی‌شود، ولی به عنوان پیشینه تحقیق می‌توان آنها را ذکر کرد. کتاب ژئوپلیتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی ایران، نوشته نفیسه فاضلی‌نیا که توسط مؤسسه شیعه‌شناسی منتشر شده است. در این کتاب به دو عنصر ژئوپلیتیک و ایدئولوژیک توجه شده و ارتباط این دو عنصر با هم و تأثیر آنها بر منطقه به عنوان عاملی در تعیین معادلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی مورد توجه واقع شده است. نتیجهٔ این پژوهش نشان می‌دهد که ایدئولوژی شیعه در آگاهی و بینش کارگزاران انقلاب اسلامی مؤثر بوده و انقلاب اسلامی بر دو عنصر ساختار و کارگزار در حوزه ژئوپلیتیک شیعه تأثیر گذاشته و منافع غرب را در منطقه با تهدید مواجه کرده و این موضوع باعث نگرانی غرب از انقلاب اسلامی و تهدید و توطئه بر ضد آن شده است.

مورد دیگر کتابی با عنوان جغرافیای سیاسی شیعیان خلیج‌فارس، به قلم زینب متقی‌زاده و از انتشارات مؤسسه شیعه–شناسی است که هدف آن یافتن پاسخ این سؤال است که با توجه به جایگاه جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی شیعیان در منطقهٔ خلیج‌فارس، نقش آنها در تحولات سیاسی و امنیتی منطقه چیست؟ در این کتاب جغرافیای سیاسی منطقهٔ خلیج‌فارس و موقعیت شیعیان در آن بررسی شده و مشخص می‌شود که منطقهٔ خلیج‌فارس به دلیل موقعیت‌های خاص استراتژیکی به عنوان مرکز جهان اسلام بوده و شیعیان نیز در این منطقه از موقعیت ژئوپلیتیک و ویژه‌ای برخوردارند؛ اما به دلیل برخی حاکمیت‌های سیاسی ضد شیعه، در طول تاریخ محرومیت‌های بسیاری بر آنان تحمیل شده که این موضوع باعث واکنش و اعتراض و ایجاد جنبش‌هایی از سوی آنان شده و به رستاخیز شیعی معروف شده است.

پژوهش دیگر مقاله‌ای با عنوان «انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر ژئوپلیتیک شیعه در یمن» است که به قلم حسن تلاشان، در شماره ٤٠ نشریه شیعه‌شناسی منتشر شده است. هدف این مقاله تبیین تأثیرات ژئوپلیتیکی انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان یمن است. با بررسی موقعیت شیعیان در یمن و تحولات صورت گرفته پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در یمن به این نتیجه می‌رسد که شیعیان یمن که در گذشته تحت فشار و تنگنای شدید از سوی حاکمیت این کشور بوده و حتی تعدادی از شیعیان زیدی به وهابیت پیوسته بودند؛ اما پس از

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، تحولاتی در یمن صورت گرفت که باعث بیداری شیعیان و احیای دوباره شیعیان زیدی و دوازده امامی شد. مراسم‌های مذهبی شیعه و شعارهای انقلابی و ارزشی آنها افزایش یافت و شیعیان با حضور فعال خود در قیام مردم یمن توانستند تحولات بسیاری را موجب شوند.

مقاله دیگری با عنوان «دورنمای ژئوپلیتیک شیعه در عراق» با قلم حسن تلاشان، در نشریه شیعه‌شناسی در پاییز ۱۳۸۹ منتشر شده که هدف آن تبیین سامان ژئوپلیتیک شیعه در عراق است. دو سناریوی اساسی درباره نظام سیاسی آینده عراق و ویژگی‌های هر کدام، مورد بررسی قرار گرفته و نتیجه می‌گیرد که از دو سناریوی مبتنی بر فدرالیسم و نظام استبدادی، شرایط برای سناریوی اول فراهم است که می‌تواند وزن و قلمرو ژئوپلیتیکی شیعیان را ارتقاء دهد.

روش تحقیق

روش تحقیق استفاده‌شده در این مقاله توصیفی و تحلیلی است. در ابتدا با روش توصیفی به معرفی ویژگی‌ها و ابعاد ژئوپلیتیک شیعه و انقلاب اسلامی ایران پرداخته شده و سپس داده‌های تحقیق با روش تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته و ارتباط بین انقلاب اسلامی، ژئوپلیتیک شیعه و تأثیر آن بر منافع غرب روشن شده است. در نهایت، تهدیدات غرب بر ضد تشیع به شیوه توصیفی بیان شده و راهکارهای مقابله با تهدیدات نیز مورد بحث و تحلیل قرار گرفته است. گردآوری داده–ها نیز با استفاده از روش کتابخانه‌ای، استفاده از کتاب‌ها و نشریات معتبر و همچنین با بهره‌گیری از سایت‌های معتبر اینترنتی صورت گرفته است.

موقعیت ژئوپلیتیکی شیعه و تأثیر انقلاب اسلامی بر آن

با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و مطرح شدن اسلام به عنوان پتانسیل مؤثر در تحولات منطقه، اسلام سوژه‌ای جدید برای غرب شد. بیداری اسلامی متأثر از انقلاب اسلامی ایران موقعیت ژئوپلیتیک منطقه را دستخوش تغییراتی کرد و همین موضوع غربی‌ها را به شدت نگران ساخته و آنان به واکنش‌هایی علیه این تغییرات روی آوردند. غرب برای رسیدن به اهداف خود در این زمینه استراتژی‌هایی را تدوین کرد، اما در هر کدام از این استراتژی‌ها شکست خورده و به دنبال آن استراتژی دیگری تدوین گردید، به طوری که کمیته ارتباطات

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

استراتژیک مرکز امنیت ملی به دلیل شکست در برنامه‌ها از هم پاشیده است. به نوشته حاذق این کمیته که وظیفه تهیهٔ پیش‌نویس استراتژی دیپلماسی ملی را بر عهده داشت، بارها تشکیل جلسه داد. اما سپس به دلیل فقدان راهبری، از هم پاشید. آخرین جلسه آن، سال ۲۰۰٤م. تشکیل شد. در ضمن مارگارت تاتویلر[1] سفیر وزارت خارجه که به آمریکا بازگشته بود، با اصرار کاخ سفید، پست مدیریت دیپلماسی ملی را بر عهده گرفته بود. اما تاتویلر تنها شش ماه دوام آورد و در ژوئن ۲۰۰٤ دوباره این پست خالی شد. تا پایان نخستین دوره ریاست جمهوری بوش، این پست برای نیمی از این مدت فاقد مدیر بود (حاذق، ۱۳۸٦: ۱۹).

به اعتراف خود غربی‌ها، بزرگ‌ترین کشور شیعه یعنی ایران با «موقعیت سوق‌الجیشی»[2] مهم در غرب آسیا قرار گرفته است که به چند دلیل به عنوان کشور مهم ژئوپلیتیکی در جهان مورد توجه قرار گرفته است: ۱. ذخایر نفتی عظیم؛ ۲. موقعیت استراتژیکی در جنوب روسیه؛ ۳. یک کشور اسلامی اصیل در حالت تهدید برای اسرائیل؛ ٤. نقش رهبری‌اش در میان کشورهای اسلامی دیگر که ممکن است روزی غرب را با قطع جریان نفت تهدید کند؛ ۵. روشی ناشناخته که در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، باعث پیشرفت‌های زیادش شده است (Ganson, 2001). در عربستان سعودی اغلب شیعیان در استان شرقی حسا که غنی از نفت است، زندگی می‌کنند. آنها ٤۰ تا ٦۰ درصد نیروی کار در صنعت نفت را تشکیل می‌دهند (Marshall, 2003: 41) . در عراق بیش از ۷۰ درصد مردم شیعه هستند که اکثریت آنها در جنوب این کشور زندگی می‌کنند. تنگه هرمز به عنوان منطقه سوق‌الجیشی در اختیار شیعیان است و ارتباط بین شرق و غرب را کنترل می‌کند.

وجود ذخایر عظیم سوخت‌های فسیلی در زیر بستر خلیج فارس و اعماق خاک کشورهای منطقه و نیاز روزافزونی که جهان به این منابع دارد، موجب گردیده همه روزه تعداد زیادی شناور حامل مواد سوختی از تنگه هرمز عبور نمایند و همین امر موقعیت ژئوپلیتیکی ایران را تبدیل به یک موقعیت ژئواستراتژیکی در جهان ساخته است، به گونه‌ای که انطباق موقعیت‌های ممتاز ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی بر یکدیگر، کشور ایران را به عنوان یکی از نواحی پراهمیت جهان مطرح ساخته است (حیدری، ۱۳۸٤: ۱۵۰). از آنجا که نفت منطقه خلیج‌فارس برای چرخ اقتصاد غرب عاملی حیاتی محسوب می‌شود، به همین دلیل غرب با

1. Margaret Tatwiller
2. Strategical location

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

همهٔ توان خود مانع سقوط دولت مرتجع و دست نشاندهٔ عربستان سعودی می‌شود. تافلر در کتاب موج سوم به اهمیت حیاتی انرژی در خلیج‌فارس اشاره می‌کند و می‌نویسد: «اگر قطع جریان نفت ایران فقط برای چند هفته توانست خشونت و هرج و مرجی را در صف‌های بنزین ایالات متحده ایجاد کند، در این صورت چنانچه فرمانروایان فعلی عربستان سعودی سقوط کنند، در آمریکا و کشورهای دیگر چه اتفاقی خواهد افتاد؟ ظاهراً به نظر می‌رسد این چند خانواده‌ای که بر عربستان حکومت می‌کنند و ۲۵ درصد ذخایر نفتی جهان را تحت کنترل خود دارند، تا ابد بر قدرت می‌مانند» (تافلر، ۱۳۷٤: ٥٤٩).

فاضلی نیا در کتاب ژئوپلیتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی ایران دربارهٔ موقعیت شیعیان در منطقه خلیج–فارس می‌گوید: «در برخی از کشورهای خلیج‌فارس، تجمع شیعیان در مناطق استراتژیک به ویژه مراکز نفتی سبب شده است، نفوذ قابل توجهی در اقتصاد کشورها داشته باشند. حضور آنها در کارخانه‌ها، پالایشگاه‌ها و مراکز تجاری درصد بالای احتمال اعتصاب و امکان فلج نمودن اقتصاد کشور را به همراه دارد یا حتی دوری و نزدیکی به پایتخت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نزدیک بودن محل تمرکز آنان به مراکز سیاسی، میزان آگاهی سیاسی آنان را گسترش داده و احتمال انتشار آن را به مراکز دیگر افزایش می‌دهد. این طرز تلقی موجب شده است تا دولتمردان برخی از این کشورها همچون عربستان سعودی همواره بکوشند از تمرکز شیعیان در پایتخت‌ها و حواشی آن جلوگیری کنند» (فاضلی‌نیا، ۱۳۸٦: ١٦٨). فرانسوا توال[1] دربارهٔ اهمیت خلیج‌فارس و موقعیت شیعیان در این منطقه می‌گوید: «هفتاد درصد جمعیت خلیج‌فارس شیعه هستند. سه چهارم از ذخایر نفتی جهان با بهترین کیفیت در این خلیج قرار دارد. اگر دایره‌ای که به دور کمربند شیعیان خلیج[فارس] کشیده شده، وسیع‌تر دیده شود، خواهیم دید که اکثریت جمعیت‌های شیعه در کانون و مراکز حساس ژئوپلیتیکی واقع شده‌اند که جهان را با چالش روبه‌رو کرده است» (توال، ۱۳۷۹: ۱۳۷).

1. Francois Thual

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

جدول ۱. کشورهای با بیش از ۱۰۰ هزار جمعیت شیعه

کشور	برآورد جمعیت شیعه در ۲۰۰۹	درصد تقریبی جمعیت شیعه	درصد تقریبی در جهان
ایران	۶۶–۷۰ میلیون	۹۰–۹۵درصد	۳۷–۴۰ درصد
پاکستان	۱۷–۲۶ میلیون	۱۰–۱۵	۱۰–۱۵
هند	۱۶–۲۴ میلیون	۱۰–۱۵	۹–۱۴
عراق	۱۹–۲۲ میلیون	۶۵–۷۰	۱۱–۱۲
ترکیه	۷–۱۱ میلیون	۱۰–۱۵	۴–۶
یمن	۸–۱۰ میلیون	۳۵–۴۰	۵
آذربایجان	۵–۷ میلیون	۶۵–۷۵	۳–۴
افغانستان	۳–۴ میلیون	۱۰–۱۵	۲
سوریه	۳–۴ میلیون	۱۵–۲۰	۲
عربستان سعودی	۲–۴ میلیون	۱۰–۱۵	۱–۲
نیجریه	۴ میلیون	۵	۲
لبنان	۱–۲ میلیون	۴۵–۵۵	۱
تانزانیا	۲ میلیون	۱۰	۱
کویت	۵۰۰۰۰۰–۷۰۰۰۰۰	۲۰–۲۵	۱
آلمان	۴۰۰۰۰۰–۶۰۰۰۰۰	۱۰–۱۵	۱
بحرین	۴۰۰۰۰۰–۵۰۰۰۰۰	۶۵–۷۵	۱
تاجیکستان	۴۰۰۰۰۰	۷	۱
امارات متحده عربی	۳۰۰۰۰۰–۴۰۰۰۰۰	۱۰	۱
ایالات متحده	۲۰۰۰۰۰–۴۰۰۰۰۰	۱۰–۱۵	۱
عمان	۱۰۰۰۰۰–۳۰۰۰۰۰	۵–۱۰	۱
انگلستان	۱۰۰۰۰۰–۳۰۰۰۰۰	۱۰–۱۵	۱
بلغارستان	۱۰۰۰۰۰	۱۰–۱۵	۱
قطر	۱۰۰۰۰۰	۱۰	۱
کل جهان	۱۵۰–۲۰۰میلیون	۱۰–۱۳	۱۰۰

Source: Pew Research Center, October 2009, Mapping the Global Muslim Population

در عراق، شیعیان با کسب قدرت سیاسی، در حال بازیابی هویت خود هستند. با توجه به واقعیت‌های موجود در عراق امروزی، در آیندهٔ نزدیک، نظم جدید ژئوپلیتیکی در این کشور

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

با تأثیرگذاری زیاد شیعیان تثبیت خواهد شد و به‌رغم برخی عناصر مزاحم، هیچ‌گونه عنصر مهم و جدی که بتواند مانع تثبیت نظم جدید ژئوپلیتیکی مورد نظر شود، مشاهده نمی‌شود (تلاشان، ۱۳۸۹: ۱۲۳) در نتیجه شیعیان با قرار گرفتن در مناطق مهم جغرافیایی در کنار کسب قدرت سیاسی و استفاده از ایدئولوژی تشیع می‌توانند به عنوان عاملی تأثیرگذار در سطح جهان تبدیل شوند که وقوع انقلاب اسلامی در ایران چنین شرایطی را فراهم کرده است.

پیروزی انقلاب اسلامی ایران باعث نقش‌آفرینی دوباره اسلام در نظام بین‌الملل شد. به طوری که اندیشمندان غربی نیز بعد از این واقعه به قدرت اسلام اعتراف نموده‌اند. ساموئل هانتینگتون[1]، نظریه‌پرداز معروف آمریکایی در تبیین جدیدی در این باره معتقد است: «تمدن اسلامی بلوک ایدئولوژی واحدی را تشکیل می‌دهد و غرب را وادار می‌کند که از ادعای جهان شمولی خود دست بردارد» (ادیب، ۱۳۸۸: ۱۰۸). با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، ارزش‌ها و هنجارهایی که با منافع غربی–ها تعارض داشت، مطرح شد و همچنین با وقوع انقلاب اسلامی ایران افق‌های جدیدی به روی شیعیان گشوده شد و شیعیان به عاملی مؤثر در تحولات منطقه‌ای و جهانی تبدیل شدند. تجلی عینی اندیشه‌های امام خمینی(ره) در انقلاب اسلامی، تشکیل حزب‌الله لبنان بود که با موفقیت‌های خود، راه پیروزی را برای همه مسلمانان آشکار کرد (فاضلی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۱۶).

علل تقابل غرب با تشیع

۱. تضاد فکری و نظری غرب با تشیع

برای ایجاد نظامی از روابط عادلانه در جهان، علاوه بر ایمان، نیاز به قدرتی است که بتواند در مقابل قدرت سلطه‌جویانهٔ نظام‌های اومانیستی مقاومت نموده و با پیروزی در مقابل آنان بتواند نظامی عادلانه با محوریت خداوند در جهان حاکم نماید. انقلاب اسلامی ایران چنین موقعیتی را پدید آورد و با ایجاد حکومت اسلامی مبتنی بر ایمان و اعتقاد به محوریت خداوند در امور عالم، نظامی جدید از روابط بین‌الملل را مطرح کرد. جمهوری اسلامی ایران توانست در دهه اول انقلاب انواع توطئه‌ها را خنثی نماید و به تثبیت نظام بپردازد. تحریم‌های بین‌المللی نتیجه‌ای معکوس داد و به افزایش توانمندی ایران در زمینه‌های مختلف منجر شد.

1. Samuel Hantington

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

با گذشت زمان هر اندازه انقلاب اسلامی ایران گام‌های بیشتری در مسیر تکامل بر می‌دارد، حرکت جهان غرب نیز در مسیر سقوط و تباهی سریع‌تر شده و تضاد معرفتی میان اسلام و غرب بیشتر آشکار می‌گردد.

پیروزی انقلاب اسلامی ایران باعث نقش‌آفرینی دوباره اسلام، در نظام بین‌الملل گردید به طوری که اندیشمندان غربی نیز بعد از این واقعه به قدرت اسلام اعتراف نموده‌اند. ساموئل هانتینگتون، نظریه‌پرداز معروف آمریکایی در تبیین جدیدی در این باره معتقد است: «تمدن اسلامی بلوک ایدئولوژی واحدی را تشکیل می‌دهد و غرب را وادار می‌کند که از ادعای جهان‌شمولی خود دست بردارد» (ادیب، ۱۳۸۸: ۱۰۸). غربی‌ها از طرفی نگران گسترش تفکر خدامحوری شیعیان و تسلط و حاکمیت آنان در جهان هستند و از طرفی نگران زیر سؤال رفتن اندیشه‌های اومانیستی خود هستند که می‌تواند سلطه آنها را در جهان خاتمه دهد. به این ترتیب، این تناقض اندیشه‌ای عامل مهمی در تضاد و اختلاف میان شیعه و غرب شده است (کشاورز و غفاری، ۱۳۹۲: ۱٤٥).

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

۲. اندیشه نظام واحد جهانی تشیع و تناقض آن با جهانی شدن غرب

دین اسلام استعداد لازم جهانی شدن را دارد و این وعده را به پیروان خود داده است. دین اسلام بر خلاف سایر ادیان، دینی جهانی است و پیامبر آن محمد بن عبدالله(ص)، پیامبر همه جهانیان است، نه پیامبر یک قوم یا منطقه خاص. دین اسلام فقط ادعای جهانی شدن را ندارد؛ بلکه شرایط و قواعد تحقق نظام جهانی، همچون مهدویت در مذهب تشیع از پیش طراحی شده است (مظفری، ۱۳۸٦: ۲۱۷). نظام حاکم بر غرب پس از سال‌ها نتیجه‌ای جز تبعیض، نژادپرستی، قتل و کشتار و تجاوز به حقوق انسان‌ها نداشته است و همه این عوامل، این نظام را در معرض سقوط و نابودی قرار داده است. اساساً مکاتب و اندیشه‌های بشری ظرفیت لازم برای جهانی شدن را ندارند، زیرا اندیشه بشری هر چند استحکام یافته، اما نمی‌تواند ساختارهای اجتماعی و فرهنگی متفاوت را دربرگیرد. از این‌رو، گفته می‌شود تنها ادیان و به ویژه ادیان الهی و ابراهیمی از ظرفیت و توان‌مندی درونی برای جهانی شدن برخوردار می‌باشند (سجادی، ۱۳۸۳: ۱۱۰). در میان ادیان ابراهیمی، دین اسلام بنا به ماهیت جامع و فراگیر و با عنایت به ویژگی‌های بشری و انسانی که دارد و عمدتاً انسان را صرف نظر از

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

تعلقات خونی، زبانی و سرزمینی مورد خطاب قرار می‌دهد، از توانمندی برتری برای جهانی شدن برخوردار است (همان: ۱۱۱).

ساموئل هانتینگتون، نظریه‌پرداز غربی، اظهار می‌کند که سه تمدن در سراسر جهان می‌تواند جایگزین تمدن غرب شوند: تمدن اسلامی، تمدن کنفسیوس چینی و تمدن ارتدوکسی روسیه. به نظر هانتینگتون، در میان این سه تمدن فقط تمدن اسلام، زمینه و ظرفیت حیات و شکوفایی را دارد. تمدن‌های چین و روسیه قابل مهار شدن هستند؛ ولی تمدن اسلام مهارنشدنی است و بزرگ‌ترین خطر برای غرب محسوب می‌شود که باید پیش از شکوفایی نابود شود (ادیب، ۱۳۸۸: ۲۸٦). هانتینگتون دلایل مرزبندی‌ها و جنگ‌های گذشته را در اروپا و سایر نقاط جهان، مربوط به اختلافات اقتصادی و ایدئولوژیکی می‌داند و معتقد است جنگ‌هایی که در آینده رخ می‌دهد مربوط به اختلافات تمدنی است که گستره وسیع–تری را دربرمی‌گیرد. او در این رابطه می‌گوید: «خطوط گسل میان تمدن‌ها جایگزین مرزبندی‌های سیاسی و ایدئولوژیکی جنگ سرد، به عنوان نقاط اشتعال بحران‌ها و خونریزی‌ها هستند. جنگ سرد هنگامی شروع شد که پرده آهنین، اروپا را تقسیم‌بندی سیاسی و ایدئولوژیک کرد. با پایان پرده آهنین، جنگ سرد پایان یافت. همان‌طور که تقسیم ایدئولوژیک اروپا ناپدید شد، تقسیم فرهنگی اروپا بین مسیحیت غربی از طرفی و مسیحیت ارتدوکس و اسلام از طرف دیگر دوباره ظاهر شد» (Huntington, 1993:29).

غربی‌ها که معتقد به جهانی شدن لیبرال دموکراسی هستند، از ادعای جهان‌شمولی شیعه واهمه دارند. به همین دلیل، سیاست‌مداران مستکبر به اتکای آرای نظریه‌پردازانی مانند هانتینگتون که از جنگ تمدن‌ها و خطر مسلمانان سخن گفته بود، دست به اقدامات بازدارنده می‌زنند. اسپکتر[1] در سال ۲۰۰۹ میلادی در کتاب ایوانجلیست‌ها و اسرائیل[2] دربارهٔ اعتقادات صهیونیست‌های مسیحی یا همان ایوانجلیست‌ها درباره اسلام می‌نویسد: «رهبران ایوانجلیست از بی اعتمادی گسترده از اسلام سخن می‌گویند و تعدادی از صهیونیست های مسیحی هشدار می‌دهند که مسلمانان در حال هدایت یک جنگ مذهبی علیه غرب و خدا هستند. بعد از جریان ۱۱ سپتامبر نیز فالول [یکی از مبلغان ایوانجلیست] پیامبر اسلام [حضرت] محمد[صلوات الله علیه] را به عنوان تروریست، محکوم می‌کند» .(Spector, 2009:47)

1. Spector
2. Evangelists and Israel

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

به نقل از کتاب تفکر شیعی و پدیده جهانی شدن، هفته نامه لوپوئن[1] ضمن طرح موضوعی با عنوان «۱۴۰۰ سال منازعه میان اسلام و غرب»[2] گفت‌وگویی با ساموئل هانتینگتون- نظریه‌پرداز برخورد تمدن‌ها- انجام داد که وی ضمن مخالفت با دخالت‌های نظامی آمریکا در افغانستان و عراق می‌گوید: «با اشغال این دو کشور، آمریکا زمینه توسعهٔ برخورد میان اسلام و غرب را آفریده و خود بیش از همه نتایج منفی آن را متحمل می‌شود» (ادیب، ۱۳۸۸: ۱۰۸ و ۱۰۹).

۳. طرح پروژه وحدت میان امت اسلامی

قرآن کریم انسان‌ها را- با وجود تمایزات گوناگون بشری- دارای هدف واحد می‌داند و او را به سوی یک سازماندهی جامع و فراگیر دعوت می‌کند. انقلاب اسلامی ایران نیز این اصل را رعایت کرده و براساس آموزه‌های اسلام، همهٔ مسلمانان را امت واحد در نظر گرفته و برای سایر انسان‌ها نیز ارزش قائل می‌شود و آنها را به اسلام دعوت می‌کند (عمید زنجانی، ۱۳۶۸:٦٤).

انقلاب اسلامی ایران ارزش‌های انترناسیونالیستی غرب را تهدیدی برای تحقق دموکراسی و حقوق بشر می‌داند و در مقابل پروژهٔ امت‌سازی را مطرح می‌کند. انقلاب اسلامی با توجه به نقش تمدن‌سازی اسلام در سراسر جهان، براساس اندیشه مهدویت، به تحقق امت واحد جهانی تأکید می‌کند و معتقد است که این نظام واحد جهانی با نگاه همه‌جانبه به ابعاد مادی و معنوی بشریت، می‌تواند بر همهٔ عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تسلط داشته باشد. بر این اساس، انقلاب اسلامی ضرورت شناخت انسان‌ها از طریق ارتباطات و ایجاد وحدت و مودت میان همه بشریت را مورد توجه قرار می‌دهد (دهشیری، ۱۳۸۸: ۳۹۳).

ظرفیت قدرت‌یابی و تمدن‌سازی شیعه در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به حدی افزایش یافت که حتی خود اندیشمندان غربی نیز به این موضوع اعتراف می‌کنند. به طوری که یکی از اندیشمندان غربی با نام جنی لوی در کتاب خود با عنوان اسلام و شیعه به این موضوع اعتراف می‌کند و می‌گوید: «به دنبال انقلاب ۱۹۷۹، جمهوری اسلامی ایران موقعیت جدید قدرت و نفوذ شیعه در داخل جهان اسلام را به نمایش گذاشت که برخی مفسران آن را به عنوان با اهمیت‌ترین قدرت شیعه در جهان اسلام امروز توصیف کرده‌اند» (levy, 2010: 6).

1. Leopoen
2. 1400 years of conflict between Islam and the west

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

٤. مطرح شدن اسلام سیاسی در جهان

یکی از مهم‌ترین عوامل نگرانی غرب از انقلاب اسلامی پیوند معنوی شیعیان جهان و مطرح شدن اسلام سیاسی در میان شیعیان است. سیاسی شدن شیعیان در شرایطی که اکثر آنان در مناطق حساس ژئوپلیتیکی ساکن هستند و می‌توانند در سیاست‌های منطقه و جهان تأثیرگذار باشند، هراس غرب و دولت‌های عربی را برانگیخته است. فواز ای جرجیس[1] در دوره ریاست جمهوری کلینتون اعلان جنگ را برای مقابله با اسلام سیاسی در ایران مطرح می‌کند و می‌گوید: «اسلام انقلابی که ایران اعمال می‌کند، شدیداً ضد غربی و به وضوح دشمن منافع آمریکا تلقی می‌شود و به نظر می‌رسد که دولت کلینتون موظف است علیه این قرائت از اسلام سیاسی اعلان جنگ کند» (جرجیس، ۱۳۸۲: ۲۳۷).

امام خمینی(ره) به عنوان رهبری بی نظیر، انقلاب اسلامی را هدایت کرد و با تکیه بر ارزش‌های اسلامی و حمایت توده‌های عظیم مردمی به پیشبرد اهداف انقلاب پرداخت. امام با بیدار کردن حس مسئولیت دینی در مردم و با نیت خالصی که داشت، به جای روابط محدود و خشک حزبی، یک رابطهٔ عمیقِ عاطفی بین مردم ایجاد کرد و در نتیجه مردم به ایشان عشق می‌ورزیدند و پروانه‌وار گرد شمع وجود او می‌چرخیدند (مصباح یزدی، ۱۳۸۷: ۹۳). روشنگری‌های امام خمینی(ره) در ارائهٔ نگاهی جدید به اسلام سبب شد که اسلام نقش اساسی خود را در بسیج توده‌ها ایفا نماید. با این روشنگری‌ها اسلام جاذبه خود را بازیافت و مردم گروه گروه به اصل اسلامی خود بازگشتند (بهرامی و نظرپور، ۱۳۸۱: ٨٤).

شیعیان دارای مفاهیم عمیق فرهنگی هستند که در همه زمان‌ها به هدایت جمعیت‌های شیعه پرداخته و یکی از عوامل مهم در پیروزی انقلاب اسلامی ایران محسوب می‌شوند. در این زمینه سلیمان دمیرسی[2] به نقش تعیین‌کنندهٔ مفاهیم شیعه در پیروزی انقلاب اسلامی ایران اشاره می‌کند و می‌گوید: «اسلام شیعه یک نقش قاطع در این رویداد تاریخی ایفا کرد. با استفاده از روزهای عزاداری مربوط به عاشورا، اسطوره امام حسین (کربلا) و مراسم‌های مربوط به این باورهای بنیادی شیعه، آیت‌الله خمینی قادر بود با فراهم ساختن یک کانال ارتباطی مؤثر بین معترضان و رهبران انقلاب ایران، اعتراضات مردم ایران را به بحران‌های انقلابی انتقال دهد. در همان زمان [امام]خمینی قادر بود یک مکانیسم برای بسیج سیاسی

1. Fawaz A. Gerges
2. Soleiman Demirci

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

توده‌ها علیه رژیم شاه فراهم کند» (Demirci,2013: 47). یکی دیگر از نویسندگان غربی می‌گوید: «حرکت دسته‌جمعی عاشورا، به طور ویژه، یک الگو برای بیان عمومی اتحاد جمعی و احساس اخلاقی ساخت که در انقلاب قابل توجه بود و درک مشترک در میان همه انواع باورهای شیعه درباره امامان را تقویت کرد (Axworthy, 2016: 24).

طرح‌های غرب برای مقابله با تشیع

۱. استفاده از راهبرد جنگ نرم علیه ایران

از آنجا که عقبه استراتژیک جریان اسلام سیاسی با محوریت ایران است، هرگونه تحول در مناطق اسلامی با ایران مرتبط بوده و به اتخاذ سیاست‌های جدید در قبال ایران منجر می‌شود. به گفته دکتر ولایتی در دهه‌های اخیر سیاست خارجی آمریکا سه استراتژی در مقابله با ایران داشته است: ۱. استراتژی براندازی نظام اسلامی؛ ۲. استراتژی ملی‌گرایی ایران و حمایت از آن؛ ۳. استراتژی غربی کردن ایران و ادغام آن در سیستم جهانی آمریکا (ولایتی، ۱۳۸۶: ۲۰۳).

ایجاد هراس از جمهوری اسلامی ایران یکی از تاکتیک‌های غرب برای مقابله با انقلاب اسلامی ایران است که از زمان پیروزی انقلاب اسلامی در ایران آغاز شده و به تدریج با تحولات و پیشرفت‌های گستردهٔ ایران شدت یافته است. از آنجایی که دشمنان انقلاب و به ویژه غرب همواره از گسترش نفوذ ایران در عرصه بین‌المللی در هراس و نگرانی روزافزون قرار دارند، به منظور تضعیف جایگاه ایران در عرصهٔ بین‌المللی، با ایجاد هراس از ایران در میان دولت‌ها و ملت‌های جهان در جهت به حاشیه راندن جمهوری اسلامی ایران تلاش می‌کنند.

یکی از اقداماتی که در جهت تحقق ایران هراسی صورت می‌گیرد، تبلیغات گسترده علیه دستیابی ایران به انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای است که در این راستا با هیاهوی رسانه‌ای ایران را متهم به استفادهٔ نظامی از انرژی هسته‌ای می‌نمایند و اتهامات بی پایه و اساسی را در مورد ساخت سلاح‌های هسته‌ای علیه ایران به کار می‌برند و این در حالی است که بسیاری از کشورهای جهان از انرژی هسته‌ای به طور وسیعی استفاده می‌کنند و حتی کشور آمریکا و رژیم صهیونیستی بیشترین کلاهک‌های هسته‌ای را دارند که می‌تواند امنیت جهانی را تهدید کند؛ اما بر طبق منطق امپریالیستی، کسی حق ندارد آنها را زیر سؤال ببرد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

۲. طرح خاورمیانه جدید[1]

در ابتدا این طرح توسط شیمون پرز، معاون نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی مطرح شده بود، اما در این مقطع زمانی، با جدیت بیشتری دنبال شد. کاندولیزا رایس نیز در سفر به آسیا و مشاهده شکست طرح خاورمیانه بزرگ، تحولات عراق و لبنان را به درد زایمان خاورمیانه جدید تعبیر کرد. دولت آمریکا در ابتدا با استفاده از راهبرد نرم و نیمه‌سخت در کشورهای شیعه‌نشین، سعی کرد با طرح خاورمیانه اسلامی مقابله کند و سپس در صورت نیاز از راهبرد جنگ سخت استفاده کند. آمریکا در ابتدا سعی کرد از تشکیل دولت حماس جلوگیری کند، اما موفق نشد و به دنبال آن به ایجاد اختلاف در میان گروه‌های فلسطینی پرداخت. سپس با ایجاد تغییرات سیاسی در لبنان و به ویژه خلع سلاح حزب‌الله لبنان سعی کرد تا موقعیت حزب‌الله را در لبنان تضعیف کند. در سوریه نیز بشار اسد را با اتهام دخالت در امور لبنان و عراق، وادار به عقب‌نشینی و کناره‌گیری از قدرت نمود، اما در همهٔ این طرح‌ها شکست خورد و سرانجام، به حمایت و تجهیز گروه‌های تکفیری مخالف حکومت سوریه پرداخت تا به این وسیله اوضاع این کشور را متشنج نماید.

به نقل از فارس یکی از طرح‌های پنتاگون در راستای طرح خاورمیانه جدید، طرح ملت‌سازی است که مطابق با آن کشورها تجزیه شده و مرزبندی‌های جدیدی اعمال می‌شود. خبرگذاری فارس در این راستا خبری را منتشر کرده به این شرح که نشریه نیروهای مسلح آمریکا در مقاله‌ای به قلم پیترز (سرتیپ دوم بازنشسته ارتش آمریکا) خواستار ایجاد تغییراتی در نقشه خاورمیانه شده که در آن، کشور کردستان، بخش‌هایی از ایران، عراق، ترکیه و سوریه را به خود اختصاص می‌دهد. پیترز معتقد است چنین کشوری، آمریکایی‌ترین کشور در گسترهٔ بین بلغارستان تا ژاپن خواهد بود. وی همچنین پیشنهاد کرده که یک واتیکان اسلامی در مکه یا مدینه تأسیس شود. در این نقشه عراق به سه کشور (کردستان، یک کشور عربی شیعه و یک کشور سنی) تجزیه شده و ایران نیز بخش قابل توجهی از گستره خود را به کشورهای جدید موسوم به کردستان، آذربایجان متحد، کشور شیعه عرب و بلوچستان آزاد واگذار می‌کند (خبرگزاری فارس، ۱۳۸۵). این طرح به ویژه با شکست تدریجی گروه‌های تکفیری داعش در عراق و سوریه، بیشتر مورد توجه قرار گرفت و موضوع همه‌پرسی در کردستان عراق مطرح

1. New Middle East

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

شد تا به این وسیله جایگزینی برای نیروهای شکست خوردهٔ داعش در عراق و سوریه فراهم شود تا با ایجاد اوضاع متشنج در کشورهای شیعه، بسترهای دخالت و بهره‌برداری از منابع این جوامع برای غرب فراهم شود که البته این طرح نیز با شکست مواجه شد.

۳. القای شیعه‌هراسی و گسترش اختلافات مذهبی

پس از جنگ لبنان و ناکامی آمریکا و متحدان آن در تحقق اهداف خود از طریق جنگ، آنها تلاش کردند با دشمن‌تراشی و بزرگ جلوه دادن تهدید ایران در منطقه، اتحادی را برای نظام امنیتی جدید بر مبنای اتحاد کشورهای دوست و متحد آمریکا و ایجاد یک قطب جدید قدرت در منطقه با همکاری آمریکا، رژیم صهیونیستی و رژیم‌های وابستهٔ عربی، برای مقابله با مقاومت و بیداری اسلامی با محوریت ایران آغاز کنند (پورقیومی، ۱۳۸۷: ۲٤٤-۲٤۳). به این ترتیب آمریکا با القای شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی در منطقه، تلاش کرد تا شیعه را به عنوان تهدیدی جدی برای دولت‌های عربی قلمداد کند و این چنین القا کرد که شیعیان می‌توانند با محوریت ایران به قدرت منطقه‌ای تبدیل شوند.

از آنجا که سران عرب در کشورهای خود جایگاه مردمی ندارند و برای حفظ تاج و تخت خود نیازمند سرسپردگی در برابر قدرت‌های فرامنطقه‌ای هستند، در اجرای تاکتیک شیعه‌هراسی هم‌سو با غرب عمل می‌کنند. در این میان جریان وهابیت و سلفیت با توسل به جنگ سخت و ترورهای وحشیانه شیعیان در مناطق مختلف، خصومت و هراس خود را از شیعیان بیشتر بروز می‌دهند و مفتی‌های وهابی نیز با صدور فتواهای خصمانه، به این دشمنی دامن می‌زنند. به طوری که شیخ بن باز، مفتی عربستان سعودی معتقد است: «تشیع دینی متفاوت و مجزا از اسلام است و همان‌گونه که مصالحه اهل سنت با یهودیان، مسیحیان و بت‌پرستان امکان‌پذیر نیست، سازش شیعیان یا رافضیان نیز با اهل تسنن غیر ممکن است» (ابراهیم، ۱۳۸٦: ۱۳).

راهکارهای مقابله با تهدیدات غرب

۱. معرفی صحیح اسلام به جهانیان

اسلام دینی الهی و فطری است و برخلاف سایر ادیان، کتاب آسمانی آن تحریف نشده

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

است. اگرچه گروه‌هایی از مسلمانان با ایجاد فرقه‌های متعدد، افکار انحرافی را مطرح کرده‌اند، اما اسلام راستین در جهان وجود دارد و در صورت معرفی درست، قلوب بشریت به آن تمایل داشته و تعالیم آن را خواهند پذیرفت. جمهوری اسلامی ایران با استفاده از امکانات رسانه‌ای و اعزام مبلغ به نقاط مختلف جهان می‌تواند اسلام حقیقی را به جهانیان معرفی نماید.

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های راهبردی که باید توسط اندیشمندان شیعه مورد توجه و جدیت قرار گیرد، آگاه نمودن مردم جهان درباره اهداف و مبانی دین اسلام، اهداف انقلاب اسلامی ایران و همچنین تشریح علل تضاد آن با تفکرات غرب است. غرب‌شناسی و آشنایی با تفکرات اومانیستی و شناخت همه ابعاد علمی، تکنولوژی، ساختارهای مدرن، رفاه و سایر مناسبات آنکه می‌تواند ماهیت حقیقی غرب را برای جهانیان روشن کند، از ضروریاتی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

۲. معرفی غرب و ریشه‌های اندیشه اومانیستی

مبانی فلسفی و اجتماعی غرب که بر پایه اومانیسم[1] و سکولاریسم[2] شکل گرفته، پایه‌های بسیار متزلزل دارد و انسان غربی که با دین و خداوند بیگانه شده و همهٔ امورات اعم از اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اخلاقی خود را بر پایهٔ انسان‌مداری شکل داده و محکوم به انحطاط و فروپاشی است؛ ولی مکتب شیعه که براساس خدامحوری و اعتقاد به قانون و نظام الهی شکل گرفته، در مسیر شکوفایی قرار گرفته و با یاری الهی ساخت نظام جهانی آینده را رقم می‌زند که آشکار شدن این حقایق برای مردم جهان می‌تواند آنها را از گمراهی نجات داده و در مسیر هدایت قرار دهد.

بخشی از مردم جهان شیفته پیشرفت‌های تکنولوژی غرب شده‌اند و بخشی نیز مرعوب غربی‌ها هستند؛ اما بسیاری از مردم به دلیل ناآگاهی و بی اطلاعی از ریشه‌های تمدن غربی به آن گرویده‌اند. یکی از راهکارهای آگاهی افکار عمومی جهان، معرفی ریشه‌های اندیشهٔ اومانیستی غرب و تقابل آن با نظام الهی است. به ویژه نفوذ تفکر صهیونیستی در فرقه پروتستان که مبانی اندیشه سکولاریستی و اومانیستی براساس آن شکل گرفته و بسیاری از جنایت‌های دولت آمریکا با تکیه بر این مبانی انجام می‌گیرد.

1. Humanism
2. cecularism

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

سال هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۶

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

۳. تأکید بر حقوق بشر اسلامی و محکوم کردن اعمال ضد انسانی غرب

قبل از اینکه غربی‌ها ادعای حقوق بشر نمایند، در قرآن به وضوح درباره آن سخن گفته شده است. دین اسلام حقوق بشر را ناشی از ارزش ذاتی و کرامت انسانی می‌داند و همهٔ انسان‌ها را با تیره‌ها، نژادها، زبان‌های مختلف یکسان می‌داند و تفاوت بین انسان‌ها را در میزان تقوا و عمل صالح آنها می‌داند. در نتیجه نظام اسلامی ایران باید با مطرح کردن حقوق بشر اسلامی، اعمال جنایت‌کارانهٔ غرب را در برخورد با انسان‌ها، هر چه بیشتر افشا نموده و آنان را نزد افکار عمومی رسوا نمایند. در این زمینه می‌توان به حقوق اقلیت‌ها، کودکان، زنان، اسیران و حق انسان‌ها در داشتن محیط زیست سالم تأکید کرد که غربی‌ها همه آنها را نادیده می‌گیرند.

در واقع ادعای حقوق بشر غربی‌ها بهانه‌ای برای سرپوش گذاشتن بر جنایت‌های غیرانسانی آنان در طول تاریخ است. به همین دلیل، مقام معظم رهبری جایگاه حقیقی دفاع ازحقوق بشر را دین و مکاتب الهی می‌داند و ادعای غربی‌ها در مورد دفاع از حقوق بشر را دروغین دانسته و آن را بهانه‌ای برای مقابله با انقلاب اسلامی ایران که طرفدار حقیقی حقوق بشر است، می‌داند (مولانا و محمدی، ۱۳۸۷: ۸۵). به این ترتیب، مقامات جمهوری اسلامی ایران باید در روابط خود با سایر کشورها، بحث حقوق بشر اسلامی را مطرح کرده و حقوق بشر مورد ادعای غرب را محکوم نمایند و از طرفی اندیشمندان جامعه اسلامی با افشا نمودن اعمال ضد بشری غرب و مطرح ساختن حقوق بشر اسلامی، جهان بشریت را از حقیقت ادعاهای دروغین غرب آگاه کنند.

٤. حضور فعال ایران در منطقه و ایجاد وحدت میان جهان اسلام

یکی از روش‌های ایجاد خودباوری و اعتماد به نفس در میان مسلمانان، تأکید بر جنبه‌های مشترک جهان اسلام و آگاه‌سازی مسلمانان منطقه از اهداف و توطئه‌های دشمنان اسلام در ایجاد تفرقه میان مسلمانان است که به طور جدی و پیوسته باید در رأس برنامه‌های دولت جمهوری اسلامی ایران باشد و دولت بتواند در روابط دیپلماتیک خود با کشورهای منطقه، بر این موضوع تأکید نماید. سران کشورهای حوزه خلیج‌فارس که از لحاظ اقتصادی، سیاسی و نظامی وابسته به قدرت‌های غربی هستند، خود را حافظ منافع آنها در منطقه می‌دانند و

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

سعی دارند تا مردم کشورهای خود را در بی خبری و ناآگاهی نگه دارند. برای مقابله با این وضعیت، سازمان‌های غیردولتی موجود در منطقه می‌توانند زمینه‌های ایجاد گفت‌وگوی صمیمانه میان جوامع مذکور را فراهم کنند تا به این وسیله مردم این جوامع را از اهداف دشمنان اسلام آگاه نمایند (مؤمنی، ۱۳۸٦: ٤٧).

در این رابطه امام خمینی(ره) مسلمانان جهان را متوجه قدرت و عظمت اسلام و توانایی‌های آن می‌نمود و علت مشکلات جوامع اسلامی را اختلافی می‌دانست که از سوی دشمنان اسلام بر مسلمانان تحمیل می‌شود تا ضمن مشغول کردن مسلمانان به درگیری میان یکدیگر، منابع و ذخایر انرژی آنان را به غارت ببرند. ایشان در یکی از سخنانشان در این رابطه فرمودند: «مسلمین آنها بودند که مجد آنها دنیا را گرفته بود، تمدن آنها فوق تمدن‌ها بود، معنویات آنها بالاترین معنویات بود، رجال آنها برجسته‌ترین رجال بود، توسعه مملکتشان از همه ممالک بیشتر بود و سیطره حکومتشان بر دنیا غالب شده بود. دیدند که با این سیطره، با این وحدت دول اسلامی، نمی‌شود تحمیل کرد چیزهایی را که آنها می‌خواهند؛ نمی‌شود ذخایر اینها را، طلای سیاه اینها را، طلای زرد اینها را، نمی‌شود اینها را قبضه کرد. در صدد چاره برآمدند؛ چاره این بود که بین ممالک اسلامی تفرقه بیاندازند» (موسوی خمینی(ره)، ۱۳۸۷: ۳۷٤/۱).

۵. بهره‌برداری مؤثر از رسانه‌ها در سطح ملی و فراملی

مهم‌ترین وسیله برای مقابله با حرکت سازمان‌یافته غرب، استفاده از رسانه‌های مختلف در سطح ملی و فراملی است. رسانه‌ها در سطح ملی می‌توانند افکار عمومی جامعه را هدایت کنند و با تبلیغات مثبت خود ارزش‌های ملی و اسلامی را در سطح جامعه زنده نگه دارند و در حوزه فراملی نیز رسانه‌ها می‌توانند با تأکید بر وحدت میان جهان اسلام و افشای حرکت غربی‌ها برای ایجاد اختلاف، جهان اسلام را وادار به تحرک و واکنش در برابر تهاجم فرهنگی غرب نمایند و با پخش برنامه‌های روشنگرانه، افکار عمومی جهان را با دین مبین اسلام آشنا نموده و با تفکیک میان اسلام واقعی و اسلام تکفیری، مردم جهان را با حقیقت اسلام آشنا نمایند.

یکی از مهم‌ترین اولویت‌های رسانه‌ای غرب برای مقابله با قدرت‌یابی تشیع و به ویژه

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

جمهوری اسلامی ایران، ایجاد تصویر کلیشه‌ای و فضاسازی منفی از انقلاب اسلامی ایران است. فرهاد مهدوی در مقاله «بازنمایی انقلاب اسلامی در رسانه‌های غربی» دو راهکار را پیشنهاد می‌کند: اولین راهکار در عرصه داخلی، حفظ و عمق‌بخشی به هویت اسلامی باید جزو اولین برنامه‌ها باشد و در این زمینه مهارت‌های مقابله با جنگ رسانه‌ای برای بالا بردن ظرفیت تحلیل مخاطب داخلی مورد توجه قرار گیرد. دومین راهکار در عرصهٔ خارجی باید برای پوشش دادن چهره رئوف و زیبای انقلاب اسلامی به جهانیان از دیپلماسی فعال رسانه‌ای بهره گرفته شود. به نظر می‌رسد که به‌رغم موفقیت العالم[1] و پرس تی وی[2]، باید راه‌اندازی شبکه‌های خصوصی مدافع انقلاب نیز برای تأثیرگذاری بر مخاطب خارج از کشور مدنظر قرار گیرد (مهدوی، ۱۳۸۹: ۱۲).

1. Alalam
2. Press TV

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف فهم ارتباط میان تحولات ژئوپلیتیکی شیعه و تقابل غرب با آن انجام گرفت. نتیجه حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین اتفاق قرن حاضر پیروزی انقلاب اسلامی ایران بود که نظام منطقه و جهان را دگرگون نمود و با گسترش بیداری اسلامی در منطقه منافع حکام دیکتاتور منطقه و صهیونیسم حاکم در غرب را با خطر جدی روبه‌رو کرد. انقلاب اسلامی ایران برخلاف سایر انقلاب‌ها، بدون تکیه بر قدرت‌های غرب و شرق و با استفاده از ایدئولوژی و مفاهیم انقلابی شیعه به ویژه فرهنگ عاشورا روی داد و به خاطر مفاهیم انقلابی و انسانی آن به سرعت تأثیرات خود را در منطقه و جهان نشان داد.

نظریه‌پردازان غربی با مطالعه درباره شیعه به تضاد فرهنگی آن با تفکرات غربی پی بردند. از جمله این تضادها، تقابل اندیشه نظام جهانی تشیع با نظام جهانی غرب، تفکرات خدامحوری شیعه در برابر اومانیسم غرب، طرح اندیشه امت‌سازی و وحدت جهان اسلام در برابر اندیشه تفرقه‌افکنانه غربی و مطرح شدن اسلام سیاسی توسط تشیع بود. نظریه «پایان تاریخ»[1] توسط فوکویاما[2] و «برخورد تمدن‌ها»[3] توسط هانتینگتون در کنار شکست‌ناپذیری ایران در برابر دشمنان و پیشروی سریع آن در زمینه‌های علمی، سیاسی و نظامی غربی‌ها را بیشتر متوجه جهان تشیع نمود.

جریان صهیونیستی غرب با انواع ترفندها و طرح‌ها سعی نمود تا جمهوری اسلامی ایران را با شکست مواجه کنند و با جهان تشیع مقابله نمایند. از مهم‌ترین اقدامات غربی‌ها برای مقابله با تشیع، استفاده از ترفند ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی، تلاش برای انجام انقلاب مخملی در ایران، تلاش برای انزوای ایران در محافل بین‌المللی، حمله به عراق و افغانستان، حمایت از حکومت‌های مرتجع منطقه و تجهیز نظامی آنها، طرح خاورمیانه بزرگ و خاورمیانه جدید و حمایت از گروه‌های تکفیری در سوریه و عراق است.

طرح‌های غربی با وجود شکست در اهداف اصلی، باعث بروز مشکلاتی برای جهان اسلام شده که مهم‌ترین آن ایجاد گروهک‌های منحرف تکفیری توسط غرب، با حمایت آل سعود و وهابی‌هاست که در واقع مهم‌ترین حربه غربی‌ها در مقابل جهان تشیع است. برای

1. The end of history
2. Fukuyama
3. The clash of civilization

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

مقابله با این تهدیدات راهکارهایی ارائه شده که از جمله آن، معرفی اسلام واقعی به مردم جهان، معرفی غرب و ریشه‌های اومانیستی آن، تأکید بر حقوق بشر اسلامی، تلاش برای ایجاد وحدت در میان مسلمانان، استفاده ار رسانه‌های مختلف و توسعه زیرساخت‌های جامعه به منظور معرفی جامعه نمونه شیعه است.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

منابع

ابراهیم، فؤاد (۱۳۸٦). «شیعه در نگاه وهابیان». *فصلنامه پگاه حوزه*. ترجمه مهدی بهرام شاهی. (۲۲٦). صص ۱۳-۱۵.

احمدی، سیدعباس؛ پارسایی، اسماعیل (زمستان ۱۳۸٤). «جایگاه ایران در نظریه های ژئوپلیتیک». *فصلنامه ژئوپلیتیک (ویژه‌نامه)*. شماره۲. صص۲۷۷-۲۹۷.

ادیب، مصطفی (۱۳۸۸). *تفکر شیعی و پدیدهٔ جهانی شدن*. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

بهرامی، قدرت‌الله؛ نظرپور، مهدی (۱۳۸۰). *انقلاب اسلامی و انقلاب های جهان*. تهران: معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه در نیروی مقاومت بسیج.

پورقیومی، ایوب (۱۳۸۷). *تأثیر جنگ ۳۳ روزه لبنان بر سیاست خاورمیانه‌ای نومحافظه‌کاران آمریکا*. قم: اعتدال.

تافلر، الوین (۱۳۷٤). *موج سوم*. ترجمه شهیندخت خوارزمی. تهران: فاخته.

تلاشان، حسن (پاییز ۱۳۸۹). «دورنمای ژئوپلیتیک شیعه در عراق». *فصلنامه شیعه‌شناسی*. سال ۸. شماره ۳۱. صص ۱۰۹-۱۲۸.

توال، فرانسوا (۱۳۷۹). *ژئوپولیتیک شیعه*. ترجمه دکتر علیرضا قاسم‌آقا. تهران: نشرآمن.

جرجیس، فواز ای (۱۳۸۲). *آمریکا و اسلام سیاسی*. ترجمه محمد کمال سروریان. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

حاذق، حمید (۱۳۸٦). *جهان اسلام هدف تهاجم نظام سلطه*. مجموعه مقالات ترجمه شده. تهران: فراگفت.

حیدری، غلامحسین (زمستان ۱۳۸٤). «نظام ژئوپلیتیک جهانی در قرن ۲۱ و موفقیت ایران». *فصلنامه ژئوپلیتیک (ویژه نامه)*. دوره۱. شماره۲. صص ۱۲۰-۱٦۲.

خبرگزاری فارس (۱۳۸۵). «خاورمیانه جدید نوزادی که سقط شد». *کندوکاوی درباره ظهور خاورمیانه اسلامی*.

دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۸). *بازتاب مفهومی و نظری انقلاب اسلامی ایران در روابط بین‌الملل*. تهران: شرکت علمی و فرهنگی.

سجادی، سیدعبدالقیوم (۱۳۸۳). *درآمدی بر اسلام و جهانی شدن*. چاپ اول. قم: مؤسسه بوستان کتاب.

شیرودی، مرتضی (۱۳۸۱). *مسائل نظامی و استراتژیکی معاصر*. تهران: نمایندگی ولی فقیه در نیروی مقاومت بسیج.

عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳٦۸). *انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن*. تهران: نشر کتاب سیاسی.

فاضلی‌نیا، نفیسه (زمستان ۱۳۸۵). «علل نگرانی غرب از انقلاب اسلامی (با تأکید بر عنصر ژئوپلیتیک شیعه)». *نشریه علوم سیاسی*. شماره ۳٦. صص ۱۱۱-۱۲٤.

ـــــــــ (۱۳۸٦). *ژئوپلیتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی ایران*. قم: مؤسسه شیعه‌شناسی.

کشاورز شکری، عباس؛ غفاری هشجین، زاهد (زمستان ۱۳۹۲). «علل گسترش شیعه‌هراسی و راهکارهای

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]

مقابله با آن». *شیعه‌شناسی*. سال ۱۱. شماره ٤٤. صص ۱۷٤- ۱۳۷.
مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۷). *ریشه‌های انقلاب اسلامی*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
مظفری، آیت (۱۳۸٦). شیعه و جهان فردا. قم: زمزم هدایت.
موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۸۷). *صحیفه امام*. جلد ۱. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
مولانا، سیدحمید؛ محمدی، منوچهر (۱۳۸۷). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت احمدی نژاد*. تهران: دادگستر.
مهدوی، فرهاد (۱۳۸۹). «بازنمایی انقلاب اسلامی در رسانه‌های غربی». *هفته‌نامه صبح صادق*. (٤۸۷). ص ۱۲.
مؤمنی، میرقاسم (۱۳۸٦). *خاورمیانه، ویژه خلیج‌فارس*. تهران: ابرار معاصر ایران.
ولایتی، علی‌اکبر (۱۳۸٦). *یک قرن ارتباط*. تهران: کانون اندیشه جوان.

http://www.Farsnews.Com/Newstext.Php?NNn=8505140317

Axworthy, Michel (2016). *Revolutionary Iran, a History of The Islamic Republic*. London: Oxford University Press.

Ganson, Nicholas (2001). *Introduction in (Iran: outlaw, outcast or normal country?)*. From Albert Benliot. New York: Nova Science Publisher, Inc.

Demirci, Suleyman (2013). "The Iranian Revolution and Shia Islam: The Role of Islam in the Iranian Revolution". *International Journal of History*. Vol. 5. Issue 3. Pp. 37- 48.

Huntington, Samuel P. (1993). "The Clash of Civilizations". *Foreign Affairs*. Vol. 72. No. 3. Pp. 22-50.

levy, Janey (2010). *Iran and the Shia*. New York: Rosen publishing Group.

Marschall, Christens (2003). *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to khatami*. London: Routledge.

Pew Research Center, Mapping the Global Muslim Population,

From:< http://www.Pewforum.org/files/2009/10/Muslimpopulation.pdf> [accessed July 31. 2016]. P. 10.

Spector, Stephan (2009). *Evangelicals and Israel*. New York: Oxford University Press.

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۰۷۰۲۰۱

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

کشاورز شکری، عباس؛ فهیمی، زهرا (۱۳۹٦)، «واکنش جهان غرب به تحولات ژئوپلیتیک شیعه و راهکارهای مقابله با آن»، *فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام*، س۷، ش۲، تابستان ۹٦، صص ۲۵-۱.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-17]